

Examination of Common Words and Suffixes between Ottoman Period Turkish and Native Iraqi Arabic

Alaa Falah Hasan AL-HAMADANI

Baghdad University, Department of Turkish language and literature/ Iraq
ORCID: 0000-0001-8028-061X

Abstract: Common Words and Suffixes used between Arabic 'Iraqi Dialect' and Turkey Turkish in the Ottoman Period before the Turks came to Anatolia, they got to know the Arabs, and exchanged with them in the field of trade and culture. After the Ottoman Empire ruled the regions of Arabs, the effects of Arabs on their civilizations and social lives as well as their language and literature were seen. Since the Ottoman Empire ruled by many Arab countries for nearly 600 years and daily contact was established between Arabs and Turks, Arabic Ottoman Turkish was very influenced and hundreds of Turkish-origin words were transferred to Arabic. One of these Arab countries is Iraq, which is in the south of Turkey, so the interaction between languages has been at a high level. In these periods, hundreds of words passed from Ottoman Turkish to Arabic. Turkey is socially and economically intertwined with Baghdad, the capital of Iraq, and other cities. Therefore, many words have passed from Turkish to "Iraq" dialect. Of course, the Iraqi language can also be influenced by other languages and has been influenced by a language like Ottoman Turkish. Ottoman Turkish has transformed the words coming from foreign languages into the "Iraqi" dialect by acting as a bridge. Again, many words in pure Ottoman Turkish have passed into the dialect of "Iraq". Some Ottoman words are pronounced differently in "Iraq" dialect. In general, we used the term "Ottoman Turkish" because many words were used in the "Iraq" dialect during the Ottoman period.

Keywords: Ottoman period, Turkish, Iraqi dialect, common words

Osmanlı Dönemi Türkçesiyle Yerli Irak Arapçası Arasında Ortak Sözcük ve Eklerin İncelenmesi

Özet: Türkler Anadolu'ya gelmeden önce Arapları tanımışlar, onlarla ticaret ve kültür sahasında alışveriş yapmışlardır. Osmanlı Devleti'ni Araplar bölgelerini hükmetmeden sonra Araplarla birebirlerinin dil ve edebiyatlarının yanında, medeniyetleri ve sosyal hayatları üzerinde de tesirleri görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin 600 yıla yakın bir sürede birçok Arap ülkesinin hüküm sürdüğü ve Araplarla Türkler Arasında günlük olarak temas kurulduğu için Arapça Osmanlı Türkçesi çok etkilenmiş ve yüzlerce Türk kökenli sözcükler Arapçaya geçmiştir. Bu Arap ülkelerinden biri de Türkiye'nin güneyinde olan Irak'tır bu yüzden diller arası etkileşim üst düzeyde olmuştur. Bu dönemlerde Osmanlı Türkçesinden dilimiz Arapçaya yüzlerce sözcük geçmiştir. Irak'ın başkenti olan Bağdat ve diğer şehirleri ile Türkiye sosyal ve ekonomik açıdan iç içedir. Bu yüzden Türkçeden "Irak" lehçesine birçok sözcük geçmiştir. Tabi ki, Irak dili de başka dillerden etkilenebilir ve Osmanlı Türkçesi gibi bir dilden etkilenmiştir. Osmanlı Türkçesi yabancı dillerden gelen sözcükleri bir köprü vazifesi yaparak "Irak" lehçesine geçirmiştir. Yine bizzat öz Osmanlı Türkçesi pek çok sözcük de "Irak" lehçesine geçmiştir. Bazı Osmanlıca sözcükler "Irak" lehçesinde değişik şekilde telaffuz edilmektedir. Genelde "Irak" lehçesine Osmanlı döneminde pek çok sözcüğümüz geçtiği için Osmanlı Türkçesi tabirini kullandık.

Bu çalışmamızda Türkiye Türkçesiyle Arapça özellikle Irak lehçesi arasındaki dilsel ödünçleme açısından kullanılan ortak sözcük ve eklerin incelenmesini belirtmektedir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı dönemi, ödünçleme, Irak Lehçesi, ortak sözcükler.

GİRİŞ

Tarihi kaynaklar, İslam'dan önce Türk ve Arap halkları arasında bazı sınırlı ilişkiler olduğunu belirtmektedir. Abbasi döneminde Türkler ve Araplar arasındaki ilişki gelişmeye başlamıştır. Doğu Türkistan'a Çin saldırısı nedeniyle Türkler Abbasilerden yardım istemiş ve Abbasiler bu isteği kabul ederek Türklerle birlikte Çinlileri de mağlup etmişlerdir. Ancak Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi, 10. yüzyıldan itibaren Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasıyla artmaya başlanmıştır. İslamiyet Türklerin dini haline geldikten sonra, başta dinî terimler olmak üzere, birçok Arapça sözcük, Türkçeye girmiş ve bu nedenle Arapça, Türkçeyi derinden etkilemiştir. Bu, öncelikle ibadet için okunan Kuran aracılığıyla gerçekleşmiştir. İslam dini ve Türklerin İslam'a geçmesinden sonra yoğunlaşan Türk-Arap ilişkileri de dâhil olmak üzere bunun birçok nedeni

vardır. Türkçedeki Arapça sözcüklerin bir bölümü zaman içinde anlam değişikliğine uğramıştır. Bazı Arapça sözcükler Türkçede yeni anlamlar ve kullanım alanları kazanmış, çokluk şeklindeki bazı Arapça sözcükler tekil olarak kullanılmıştır.

Arapça din dili olduğu için pek çok dili etkilemiştir. Bu dillerden biri de şüphesiz Türkçedir. Irak'ta yaşayan Arap insanın günlük konuşmasında kullandığı birçok sözcükler Türkçe aynı anlamlı kendi lehçe ve telaffuzları ile kullanılmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'deki yaşayan Türk insanın günlük konuşmasında kullandığı birçok sözcükler Arapça aynı anlamlı kendi lehçe ve telaffuzları ile kullanılmaktadır. Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi oldukça artmıştır. Böylece, Kur'an, ezan ve namaz dili olan Arapça Türk toplumunun bir parçası olmuştur. XVI. yüzyılda Araplar, Osmanlı devletine dâhil olmuş, böylece Arapça ile Türkçe arasındaki bağ daha da artmıştır. (EL-MEDENİ, 1975: s.129).

Toplum hayatı, değişik yer ve zamanlara ait insanların birbirlerine kendi bilgilerini ve ürünlerini sunmalarından ibarettir. Mesleklere, yaşlara, yaşanan coğrafyaya, hatta cinsiyete göre, daha doğrusu geçilen yollara göre oluşan kişi dillerine dayalı tam bir çeşitliliğin yaşandığı sosyal yapılarda ve bu yapıları oluşturan dillerde, herkes birbirine bir şeyler öğretmektedir. Farklı sosyal yapılarında, birbirlerine öğretebilecek bir şeyleri mutlaka vardır. Yani, insan yaşadığı varlık alanı ve boyutu itibarıyla "zaman ve mekân" kavramlarıyla sınırlandırılmıştır.

İnsanın ayırt edici bir özelliği olan dil de gerek oluşum ve gelişimi gerekse kullanım süreci bakımından zaman ve mekân kavramlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Zaman ve mekân, başka bir deyişle, tarih ve coğrafya, insan ile ilgili ve insan tarafından yapılan her türlü yaratımın temel belirleyicisidir. Her insan ve topluluk diğerinden farklı zaman ve mekân ilgisiyle hayatını devam ettirmektedir. Bu zaman ve mekân farklılığı, bilgi, tecrübe ve sosyokültürel farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Sosyal bir varlık olarak insan, başka zaman ve mekânlarda oluşturulmuş bilgileri öğrenmek, kendi bilgi ve tecrübelerini de başkalarına öğretmek istegindedir. İşte diller arasındaki alış-veriş de aslında kişiler ve topluluklar 17 arasındaki bu öğrenme ve öğretme süreçlerinin bir sonucudur. Çünkü dil, bir milletin cemiyeti içindeki fertlerini birbirine bağlayan bir bağıdır.

Arap ve Türk dili arasındaki ilişkilerin temelinde Müslümanlık vardır. Türkçe ve Arapça arasındaki sözcük alışverişi Türkler Müslüman olduktan sonra başlamıştır. Türkler Arapça sözcükleri yazı dillerinde çok kullanmışlardır. Ayrıca Araplar da Türkçeden etkilenmişlerdir. Bu etki yazı diline değil daha çok konuşma diline yansıtılmıştır.

1. Türkiye Türkçesinde Kullanılan Arapça Sözcükler

1.1. Türkiye Türkçesinde Kullanılan Tekil Arapça Sözcükler

Arapça sözcükler Farsça yoluyla Türkçeye girmiştir. Farsçada çok fazla Arapça sözcükler vardır. Bu sözcükler Arapların yaptığı fütuhlar sayesinde Farsçaya girmiştir. 13. Yüzyılda Selçukluların edebi dili Farsçaydı ardından Osmanlı devleti hüküm kurduğunda Farsçayla Arapça iç içe geçti (EL-MASRİ, 1992: s.45).

“**Acil** عاجل”: Türkçede (zarf) “çabucak” anlamına gelmektedir.

“**Aciz** عاجز”: Türkçede (isim) “güçsüzlük” anlamına gelmektedir.

“**Bakı** باقي”: Türkçede (sıfat) “sürekli”, “bir şeyden artan miktar” ve “öteki” anlamında kullanılmaktadır. Arapçada ise Türkçedeki ikinci anlamı yani “arda kalan” anlamını taşır.

“**Adalet** عدالة”: Türkçede (isim) “Hak ve hukuka uygunluk ve hakkı gözetme” anlamına gelmektedir. (AKSOY, 1993: 12)

“**Adliye** عدلية”: Türkçede (isim) “Hukuk ve adalet işlerini gören devlet kuruluşları”.

“**Bahis** بحث”: Türkçede (isim) “üzerinde konuşulan şey, konu, görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma ve bir kitabın bölümlerinden her biri” anlamında kullanılmaktadır. Arapçada ise sadece birinci anlamda yani “konu, mevzu” anlamında kullanılmaktadır.

“**Bakal** بقال”: Türkçede (isim) “Yiyecek, içecek vb. maddeleri perakende olarak satan kimse” ve “bu maddelerin satıldığı dükkân” anlamında kullanılmaktadır. Arapçada ise meyve sebzeleri satan adam veya dükkân anlamında kullanılır. (Develioğlu, 2003: s.69)

“**Bakaliyat** بقاليات”: Türkçede (isim) “baklagillerden elde edilen ürün” anlamındadır.

“**Basit** بسيط”: Türkçede (sıfat) “yapılması veya anlaşılması kolay olan, karışık olmayan, bayağı”, “kolay” “süssüz, gösterişsiz”, “(mecaz) bilgi ve görgüsü sınırlı olan, bayağı, görgüsüz” ve “(mecaz) her zaman rastlanan, özelliği olmayan, olağan” anlamlarında kullanılır. Arapçada ise sadece Türkçedeki ilk anlamı ile kullanılır.

“**Bayi** بائع”: Türkçede (isim) “belirli maddeleri satma izni olan kimse, dükkân veya kuruluş” anlamında kullanılır.

“**Cadde** جادة”: Türkçede (isim) “Ana yol” anlamına gelmektedir.

“**Cahil** جاهل”: Türkçede (sıfat) “öğrenim görmemiş, okumamış” anlamına gelmektedir.

“**Caiz** جائز”: Türkçede (sıfat) “din, yasa, töre vb. bakımdan işlenmesinde, yapılmasında sakınca olmayan, yapıp işlenmesine izin verilen” anlamına gelmektedir.

“**Cami** جامع”: Türkçede (isim) “Müslümanların ibadet etmek için toplandıkları yer” Anlamına gelmektedir.

- “**Cedel** جدل”: Türkçede (isim) “Tartışma, çekişme ve münakaşa etme” Anlamına gelmektedir.
- “**Çul** جول”: Türkçede (isim) “Genellikle kıldan yapılmış kaba dokuma” anlamına gelmektedir.
- “**Çanta** جنطة”: Türkçede (isim) “Kösele, meşin, kumaş vb. hafif malzemeden yapılıp büyüklüğüne göre para, evrak, yiyecek vb. koyup taşımaya yarayan kap” anlamına gelmektedir.
- “**Daim** دائم”: Türkçede (sıfat) “sürekli, sonsuz” ve (zarf) “Daima” anlamlarında kullanılmaktadır.
- “**Dair** دائر”: Türkçede (sıfat) “bir konu üzerine olan, üzerine, konusunda... ile ilgili, üstüne” anlamında kullanılmaktadır.
- “**Dağıka** دقيقة”: Türkçede (isim) “bir saatlik zamanın altmışta biri”, “an, zaman” ve “(matematik) bir derecenin altmışta biri” anlamlarında kullanılır.
- “**Edebiyat** ادبيات”: Türkçede (isim) “Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi ve literatür” ve (mecaz) “İçten olmayan, gereksiz, yapmacık ve boş sözler”, “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı” anlamına gelmektedir.
- “**Eda** أداء”: Türkçede (isim) “Davranış, tavır, naz, işve, anlatış biçimi ve tarzı” anlamına gelmektedir.
- “**Elem** ألم”: Türkçede (isim) “Acı, üzüntü, dert ve keder” anlamına gelmektedir. Arapçada anlamı “Acı”dır.
- “**Faaliyet** فعالية”: Türkçede (isim) “canlılık, hareket”, “çalışma” ve “işler durumda olma, etkinlik” anlamlarında kullanılmaktadır. Arapçada da aynı anlamda kullanılır.
- “**Facia** فاجعة”: Türkçede (isim) “çok üzüntü veren, acıklı olay, afet” ve “(tiyatro) trajedi” anlamlarında kullanılmaktadır. Arapçada da aynı anlamlarda kullanılır.
- “**Fakat** فقط”: Türkçede (bağlaç) “ancak, ama, lakin” anlamında kullanılan bir bağlaçtır. Arapçada ise “sadece” anlamında kullanılır.
- “**Fani** فان”: Türkçede (sıfat) “ölümlü, gelip geçici, kalımsız” ve (isim) “insanoğlu” anlamlarında kullanılır.
- “**Fatih** فاتح”: Türkçede (sıfat) “Zafer kazanan, fetheden (kimse)”, “(mecaz) büyük ve önemli bir iş bitiren (kimse)” anlamlarında kullanılır.
- “**Fayda** فائدة”: Türkçede (isim) “yarar” anlamında kullanılır.
- “**Fazilet** فضيلة”: Türkçede (isim) “erdem” anlamında kullanılan bir söz.
- “**Gaddar** غدار”: Türkçede (sıfat) “Acıması olmayan, başkalarına haksızlık eden, merhametsiz, katı yürekli ve insafsız davranan” anlamına gelmektedir.
- “**Gam** غم”: Türkçede (isim) “Tasa, kaygı ve üzüntü” anlamına gelmektedir.
- “**Gani** غني”: Türkçede (sıfat) “Zengin ve varlıklı” anlamına gelmektedir.
- “**Gurur** غرور”: Türkçede (isim) “Kendini beğenme, büyülenme, övünme, benlik ve kibir” anlamına gelmektedir.
- “**Haber** خبر”: Türkçede (isim) “bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık”, “iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi”, “bilgi” ve “(dil bilgisi) yüklem” anlamlarında kullanılır.
- “**Hadise** حادثة”: Türkçede (isim) “olay” anlamındadır. Arapçada da aynı anlama gelir.
- “**Hain** خائن”: Türkçede (sıfat) “hıyanet eden (kimse)” anlamına gelir.
- “**Hala** حال”: Türkçede (zarf) “şimdiye kadar, o zamana kadar, hâlen, henüz” anlamına gelmektedir.
- “**Hayat** حياة”: Türkçede (isim) “canlı, sağ olma durumu”, “yaşam”, “hayat biçimi, içinde yaşanılan şartların bütünü, yaşantı” anlamlarında kullanılır.
- “**Helal** حلال”: Türkçede (sıfat) “(din bilgisi) dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı” ve “Kurallara, geleneklere uygun” anlamlarında kullanılır.
- “**Irq** عرق”: Türkçede (isim) “Kalıtımsal olarak ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu ve Soy” anlamına gelmektedir.
- “**Islah** إصلاح”: Türkçede (isim) “Düzeltilme ve iyileştirme” anlamına gelmektedir.
- “**Istrap** اضطراب”: Türkçede (isim) “Acı, üzüntü, sıkıntı ve keder” anlamına gelmektedir.
- “**İade** إعادة”: Türkçede (isim) “Alınmış bir şeyi geri verme ve reddetme” anlamına gelmektedir.
- “**İbare** منطوق”: Türkçede (isim) “bir düşünceyi anlatan bir veya birkaç cümlelik söz” anlamına gelmektedir.
- “**İcbar** إجبار”: Türkçede (isim) “Zorlama ve zorunda bırakma” anlamına gelmektedir.
- “**İhsan** إحسان”: Türkçede (isim) “İyilik etme, iyi davranma, bağışlanan şey, Kayra, lütuf, inayet ve atıfet” anlamına gelmektedir.
- “**Kabahat** قبائح”: Türkçede (isim) “uygunsuz hareket, çirkin, yakışsız davranış, suç, kusur, töhmet” anlamında kullanılır.
- “**Kabir** قبر”: Türkçede (isim) “mezar” anlamında kullanılır.
- “**Kabile** قبيلة”: Türkçede (isim) “boy” anlamında kullanılır.
- “**Kadar** قدر”: Türkçede (isim) “yazgı” ve “(mecaz) genellikle kaçınılmaz kötü talih” anlamlarında kullanılır.
- “**Kâinat** كائنات”: Türkçede (isim) “(gök bilimi) evren” ve “dünya” anlamlarında kullanılır.
- “**Kasvet** قسوة”: Türkçede (isim) “sıkıntı, iç sıkıntısı” anlamında kullanılır.
- “**Latife** لطيفة”: (isim) “Şaka” anlamına gelmektedir. Arapçada ise (sıfat), “Yumuşak huylu kadın” anlamındadır.
- “**Layık** لائق”: Türkçede (sıfat) “Nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış

olan, bir kimseye uygun olan ve yaraşan” anlamına gelmektedir.

“**Lügat** لغة”: Türkçede (isim) “Kelime ve sözlük” anlamına gelmektedir.

“**Maaş** معاش”: Türkçede (isim) “Aylık” anlamına gelmektedir.

“**Mabut** معبود”: Türkçede (isim), (Din) “Kendisine tapılan varlık” anlamına gelmektedir.

“**Mağfiret** مغفرة”: Türkçede (isim) “Bağışlama” anlamına gelmektedir.

“**Mantık** منطق”: Türkçede (isim) “Doğru düşünme sanatı ve bilimi ve doğru düşünmenin yolu ve yöntemi” anlamına gelmektedir.

“**Nabız** نبض”: Türkçede (isim) “Kalp atışının sağladığı kan basıncından dolayı atardamarlara parmakla basıldığında duyulan vuru” anlamına gelmektedir.

“**Nadir** نادر”: Türkçede (sıfat) “Seyrek ve az bulunur” anlamına gelmektedir.

“**Naķit** نقد”: Türkçede (isim) “Para ve akçe” anlamına gelmektedir.

“**Nal** نعال”: Türkçede (isim) “At, öküz gibi hizmet hayvanlarının tırnaklarına çakılan demir parçası” anlamına gelmektedir. (AL-HAMADANI, 2020: 325). Tabanın kaynağı. Genellikle topuk da dâhil olmak üzere ayakkabının alt kısmındaki deri veya kauçuk parçasıdır. Hayvanın toynaklarını koruyan kavisli demir “Katır Ayakkabısı -At Ayakkabısı”.

“**Nefis** نفيس”: Türkçede (sıfat) “Pek hoş ve çok güzel” anlamına gelmektedir.

“**Öd** عود”: Türkçede (isim), (Bilim) “Öd ağacı” anlamına gelmektedir.

“**Örf** عرف”: Türkçede (isim) “Yasalarla belirlenmeyen ve halkın kendiliğinden uyduğu gelenek” anlamına gelmektedir.

“**Rahle** رحلة”: Türkçede (isim) “Üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak ve küçük masa” anlamına gelmektedir.

“**Rakam** رقم”: Türkçede (isim) “Sayıları göstermek için kullanılan işaretlerden her biri” anlamına gelmektedir.

“**Rıza** رضا”: Türkçede (isim) “Razı olma” anlamına gelmektedir.

“**Riya** رياء”: Türkçede (isim) “İkiyüzlülük” anlamına gelmektedir.

“**Rüya** حلم”: Türkçede (isim) “Düş” anlamına gelmektedir.

“**Saadet** سعادة”: Türkçede (isim) “Mutluluk” anlamına gelmektedir.

“**Sahife** صحيفة”: Türkçede (isim) “Sayfa” anlamına gelmektedir.

“**Sahil** ساحل”: Türkçede (isim) “Karanın deniz, göl, ırmak boyunca uzanan bölümü, kıyı, yaka ve yalı” anlamına gelmektedir.

“**Sahra** صحراء”: Türkçede (isim) “Çöl” anlamına gelmektedir.

“**Şahit** شاهد”: Türkçede (isim) “Tanık” anlamına gelmektedir.

“**Şair** شاعر”: Türkçede (isim) “Şiir söyleyen veya yazan kimse ve ozan” anlamına gelmektedir.

“**Şeffaf** شفاف”: Türkçede (sıfat) “Saydam” anlamına gelmektedir.

“**Şems** شمس”: Türkçede (isim) “Güneş” anlamına gelmektedir.

“**Şuur** شعور”: Türkçede (isim) “Bilinç” anlamına gelmektedir.

“**Tabaka** طبقة”: Türkçede (isim) “Katman” anlamına gelmektedir.

“**Tahrip** تخريب”: Türkçede (isim) “Yıkma, kırıp dökme, harap etme ve bozma” anlamına gelmektedir.

“**Tarif** تعريف”: Türkçede (isim) “Tanım” anlamına gelmektedir.

“**Ubudiyet** عبودية”: Türkçede (isim) “Kulluk” anlamına gelmektedir.

“**Ulvi** علوي”: Türkçede (sıfat) “Yüce” anlamına gelmektedir.

“**Unsur** عنصر”: Türkçede (isim) “Öge” anlamına gelmektedir.

“**Ücret** أجره”: Türkçede (isim) “İş gücünün karşılığı olan para veya mal” anlamına gelmektedir.

“**Vaaz** وعض”: Türkçede (isim), (Din) “Cami, mescit vb. yerlerde vaizlerin yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma” anlamına gelmektedir.

“**Vali** والي”: Türkçede (isim) “Bir ilde devleti temsil eden en yetkili yönetim görevlisi” anlamına gelmektedir.

“**Vâris** وارث”: Türkçede (isim) “Kalıtçı” anlamına gelmektedir.

“**Veba** وباء”: Türkçede (isim) “Hasta farelerden insana geçen bir mikrobu oluşturduğu bulaşıcı, öldürücü bir hastalık ve taun” anlamına gelmektedir.

“**Yâni** يعني”: Türkçede (isim) “Demek oluyor ki` anlamlarında bir söz” anlamına gelmektedir.

“**Zâfer** ظفر”: Türkçede (isim) “savaşta kazanılan başarı” ve “yengi” anlamlarında kullanılır.

“**Zâlim** ظالم”: Türkçede (sıfat) “acımasız ve haksız davranan, zulmeden” anlamında kullanılır.

“**Zeki** ذكي”: Türkçede (sıfat) “anlama, kavrama yeteneği olan, zekâsı olan, zeyrek” anlamında kullanılır.

1.2. Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çoğul Arapça Sözcükler

Birbirinden etkilenen diller alıcı dilden sözcükleri aldıklarında kendi dillerinin ses bilgisi ve ağız yapısına göre uyarlarlar. Bazı sözcüklerin zamanla anlam bilgisi de değişir. Bu durum tabii ki Arapçadan alınan Türkçe sözcükler için de geçerlidir. Arapçada bir isim ya tekildir ya da çoğuldur. Arapçada çoğul sözcüklerin üç şekli

vardır. Bunlar: müzekker (eril), müennes (dişil) ve kırık çoğul (cem-i teksir). Türkçede de tekil ve çoğul sözcükler vardır. Ancak Türkçede Çoğul yapımı "IAr" eki oluşturulur. Türkçe, farklı zaman dilimlerinde terim ihtiyacına göre Arapçadan birçok dini terimler ve günlük kullanımdaki sözcükleri ödünç almıştır. Bu alınan sözcükler arasında Arapçada çoğul olan ancak Türkçeye tekil olarak geçen sözcükler de vardır. Bunlar:

"**Adap** آداب": Türkçede tekildir ve "töre, yol yordam" anlamındadır. Arapçada çoğul olarak kullanılır, tekili ise "أدب"tir. Arapçada da aynı anlamda kullanılır.

"**Acayip** عجائب": Türkçede tekildir. "(isim) sağduyuya, göreneğe, olağana aykırı, garip, tuhaf, yadırganan, yabansı" ve "(ünlem)şaşma anlatan bir söz" anlamlarında kullanılır. Arapçada çoğul olarak kullanılır, tekili ise "عجيب"dir. Arapçada da aynı anlamda kullanılır.

"**Arazi** أراضي": Türkçede tekildir ve "yeryüzü parçası, yerey, toprak", "yer" anlamındadır. Arapçada çoğul şeklindedir ve tekili ise "أرض"dir.

"**Cevahir** جواهر": Türkçede tekildir ve "elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher" anlamındadır. Arapçada çoğul şeklindedir ve tekili "جوهر"dir.

"**Ecza** أجزاء": Türkçede tekildir ve "canlılardaki rahatsızlıkların bozuklukların ve çeşitli hastalıkların tanısı, önlenmesi veya tedavisi için yararlanılan doğal veya sentez yoluyla hazırlanmış madde" anlamındadır. Arapçada çoğuldur ve tekili "جزء"tür. Arapçadaki anlamı farklıdır. "Parçalar" anlamındadır.

"**Elbise** ثياب": Türkçede tekildir ve "giysi" anlamındadır. Arapçada ise çoğuldur ve tekili "لباس" şeklindedir. Arapçada da aynı anlamda kullanılır.

"**Emlâk** أملاك": Türkçede tekildir ve "ev, arsa, bahçe vb. taşınmaz mal ve mülklerin ortak adı, taşınmazlar, gayrimenkul" anlamındadır. Arapçada çoğul şeklinde kullanılır ve tekili "ملك"tur. Arapçadaki anlamı farklıdır. "Sahip olma, hükümdar" anlamındadır.

"**Enkaz** أنقاض": Türkçede tekildir ve "yıkıntı, döküntü, çöküntü" anlamındadır. Arapçada ise çoğul şeklindedir ve tekili "نقض"dir. Arapçada da aynı anlamda kullanılır.

"**Erzak** أرزاق": Türkçede tekildir ve "Uzun süre saklanabilen yiyeceklerin genel adı" anlamındadır. Arapçada çoğul şeklindedir ve tekili "رزق"tir. Arapçadaki anlamı ise "yiyecek ve içecek şeyler ve Tanrı'nın bütün yaratıklarına verdiği nimet" anlamlarında kullanılır.

"**Eşya** أشياء": Türkçede tekildir ve "türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir cansız nesnelere" anlamındadır. Arapçada çoğul şeklindedir ve tekili "شيء"dir.

"**Evlad** أولاد": Türkçede tekildir ve "bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk" ve "soy, döl" anlamındadır. Arapçada ise çoğul şeklindedir ve tekili "ولد"tir.

"**Evrak** أوراق": Türkçede tekildir ve "resmî kurumlarda işlem gören belgeler" ve "kâğıt yaprakları, kitap sayfaları" anlamındadır. Arapçada ise çoğul olarak kullanılır ve tekili "ورقة"dir.

"**Havadis** حوادث": Türkçede tekildir ve "ilgi ile karşılanabilecek haber" anlamındadır. Arapçada ise çoğul olarak kullanılır ve tekili "حادثة"dir.

"**Hudut** حدود": Türkçede tekildir ve "sınır" ve "(mecaz)uç, son" anlamındadır. Arapçada çoğul olarak kullanılır ve tekili "حد"dir.

"**Hukuk** حقوق": Türkçede tekildir ve "toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüze", "bu yasaları konu alan bilim" ve "yasaların ceza ile ilgili olmayıp alacak verecek vb. davaları ilgilendiren bölümü" anlamındadır. Arapçada ise çoğul olarak kullanılır ve tekili "حق"tir.

"**Talimat** تعليمات": Türkçede tekildir ve "yönerge", "görevin gerektirdiği türlü hizmetlerin başarıyla yürütülmesi için kumandan, başkan veya daire başkanları tarafından verilen, o hizmetle ilgili sorumluluk, düzen ve ilkeleri içine alan buyruklar" anlamındadır. Arapçada çoğul olarak kullanılır ve tekili "تعليم"dir.

"**Tazminat** تعويضات": Türkçede tekildir ve "zarar karşılığı ödenen para, ödence" anlamındadır. Arapçada çoğul olarak kullanılır ve tekili "تضمن"dir.

"**Tebliğat** تبليغات": Türkçede tekildir ve "bildirim" anlamındadır. Arapçada ise çoğul olarak kullanılır ve tekili "تبليغ"tir.

"**Teşkilat** تشكيلات": Türkçede tekildir ve "örgüt" anlamındadır. Arapçada çoğul olarak kullanılır ve tekili "تشكيل"dir.

"**Levazım** لوازم": Türkçede (isim)"Değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler" anlamına gelmektedir. Arapçada aynı anlama gelir. Ayrıca Türkçede (isim), (askerlik) "Ordunun geri hizmetinde ihtiyacı olan bütün malzeme veya bu malzemeyi sağlayan bölüm" anlamına gelmektedir. Arapçada aynı anlama gelir. Tekili "الزم"dir.

"**Ukala** عقلاء": Türkçede tekildir ve "kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgiçlik taslayan (kimse)" anlamındadır. Arapçada çoğul olarak kullanılır ve tekili: "عازل"dir. Arapçada anlamı ise "akıllı ve bilgili kimse" olarak kullanılır.

Burada yer alan sözcükleri değerlendirirsek şu sonuçları elde ederiz: Türkçe ödünç aldığı sözcükleri ekleriyle birlikte ödünç alarak kendi ses bilgisine göre uyarladığını görmekteyiz. Böylece Türkçeye çoğul eki ile giren Arapça sözcüklerin Türkçede tekil olarak kullanıldığını görmekteyiz. Arapçada müzekker (eril) kipinin eki

“un” veya “in”, müennes (dişil) kipinin eki “ât” ekleri getirilerek çoğul yapılır. Türkçede ise bir sözcüğü çoğul yapmak için “lAr” eklerinin eklenmesiyle oluşturulur. Bu örneklerden yola çıkarak Türkçedeki Arapça sözcüklerin çoğulu “Arapça sözcük kökü + Arapça çoğul ekleri veya yapısı (kırık çoğul)+ lAr eki” yapısında olduğu görülmektedir.

2. Arapça “Irak lehçesindeki Türkçe Sözcükler

2.1. Yalın sözcükler

Abla, aferin, ayrı, armut, baklava, basma, bayrak, belki, biçim, bomba, boru, boş, boya, cam, çabuk, çanta, çatal, çekiş, çekmece, çizme, çörek, çuval, damar, dirsek, doğru, dolap, dolma, dondurma, döşek, düşman, havlu, kağıt, kamelya, kanepa, kapak, kasa, kavurma, kazık, kazma, kemer, köprü, kürek, masa, meydan, minder, patron, perde, reçete, şapka, sıra, suç, tabur, tahta, tava, taze, tek, tel, tembel, teneke, tepsi, termos, teneke, tüfek, turşu, tütün, tuz, usta, ütü, yavaş, yelek, zengin, zincir.....

2.2. Türetilmiş olan veya eklerle kullanılan sözcükler

2.2.1. “+CI” ekiyle kullanılan sözcükler

pencereçi (lastikçi), çaycı (çaycı), postancı (bahçıvan), halaycı, ütücü, fiterçi (araba tamircisi), mekanikçi, kunduracı, kaçakçı, kahveci, şekerçi, muthurçi, neftçi, paçaçı, imdelekçi, kehveçi, mesleği, imseherçi.....

2.2.2. “+sIz” ekiyle kullanılan sözcükler

Ahlaksız, terbiyesiz, namussuz, akılsız (damağsız).....

2.2.3. “+li” ekiyle kullanılan sözcükler

Türk dilinde bir kişinin şehre veya dedesine atfedilmesi, Arap dilindeki gibi (yā' al-nasāb) değil, (li) hecesinin eklenmesiyle yapılır, dolayısıyla ()'ye atıfla “(Bağdatli)” derler. (Bağdadiy)) denilmez.

Bağdatli (Bağdatli), Kerküklü (Kerkükli), Musulli, Erbilli, Dohukli, Kutli, Amirli, tatlı (tatli), kapaklı, dişli

2.2.4. “+luk” eki

Çamurluk (arabada bulunan bir parça)

2.3. Tamlayanı Türkçe olan birleşik isim

Türkçe Sözlükte birçok Arapça birleşik sözcükler tespit edildi. Bunlar Türkçede isim, sıfat, zarf olarak kullanılmaktadır. Bu birleşik sözcükler “Arapça + Farsça”, “Arapça + Türkçe”, “Arapça + Fransızca” ve “Arapça + Arapça” olmak üzere sözlükte yer almaktadırlar. Birleşik sözcüklerin bazı örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

“hava u Ab ابرو هوا”

Türkçede (isim) “iklim” anlamındadır. “Farsça ab + Arapça hava” sözcük birleşiminden oluşur. Bu sözcük Arapçada bu anlamda kullanılmaz. Arapçada “hava” rüzgâr demektir.

“Adabımuşeret اداب المعاشرة”

Türkçede (isim) “görgü kuralları” anlamındadır. “Arapça+Arapça” birleşiminden oluşmaktadır. Bu birleşik yapı Arapçada kullanılmaz.

“Hemhudut هم حدود”

Türkçede (isim) “sınırdas” anlamındadır. “Farsça hem + Arapça hudut” birleşiminden oluşur. Arapçada bu birleşik yapı kullanılmaz, hudut ise Arapçada “sınır veya iki şey arasındaki engel” anlamındadır.

“Kütüphane كُتَاب خَانَة”

Türkçede (isim) “kitaplık” anlamındadır. “Arapça kutub + Farsça hâne” birleşiminden oluşur. Arapçada ise “kutub” çoğuldur ve “kitaplar” anlamındadır.

“Maceraperest مغامرة برست”

Türkçede (isim) “maceracı” anlamındadır. “Arapça mâcerā + Farsça perest” birleşiminden oluşmaktadır.

“Mahkumane محكوم خَانَة”

Türkçede (zarf) “mahkûma yaraşır bir biçimde” anlamındadır. “Arapça mahkûm + Farsça āne” birleşiminden oluşur.

“Misafirperver مسافر برفر”

Türkçede (sıfat) “konuksever” anlamındadır. “Arapça musāfir + Farsça perver” birleşiminden oluşmaktadır. Arapçada مسافر “seyahat eden kimse” anlamındadır.

“Nazarıdkkat نظر بدقة”

Türkçede (isim) “bir kimsenin herhangi bir konuya duyduğu yoğun ilgi” anlamındadır. “Arapça nazar + Arapça dikkat” birleşiminden oluşmaktadır. Arapçada her sözcük ayrı ayrı kullanılır.

“Seyahatname سياحة نامة”

Türkçede (isim) “bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eser” anlamındadır. “Arapça siyâhat + Farsça nâme” birleşiminden oluşur. Arapça kısmının anlamı “gezinti” anlamına gelmektedir.

SONUÇ

İnsanların hayatında dilin çok önemli olduğu açıktır. Çünkü düşünceleri, ihtiyaçları ve heyecanı ifade eden dildir. İnsanlar bununla iyi geçinir ve bu şekilde ihtiyaçlarını, heyecanlarını ve arzularını diğer kişiye aktarır. Arapçanın birçok dili etkilediği bilinmektedir. Arapçanın, coğrafi yakınlık ve ticaret bağlantıları gibi faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir. Çalışmamızda bu dillerden biri olan Türkçe ile olan ilişkiden bahsettik.

İki farklı dili konuşan milletler ancak aynı dine inanan iki farklı milletin ortak ideal ve duygulara birleştiğini görmekteyiz. Bu ideali, bu duyguları ve düşünceleri ortaya çıkardığında, sözcük alışverişinin ne kadar doğal olduğu tespit edildi. Türkçe Arapçadan pek çok sözcük edinmiş, bu sözcüklerin bir kısmı değişmemiş, bir kısmı değişmiş, Arapçada kullanılanın dışındaki anlamlar verilmiştir. Daha sonra Osmanlı döneminde günlük hayata da girmiş ve sonuç olarak, Arapça sözcükler Osmanlı Türkçesinde çok fazlaca yer almaya başladı. Arapça sözcükler 1928'den dil devriminden sonra yavaş yavaş azalmaya başladı, ancak tamamen dilden çıkartılmadı.

Arapça, Türk toplumuna yabancı bir dil değildir. Aynı söyleyişle ve aynı ya da farklı anlamla Türkçede tekli biçimde kullanılan ancak Arapçada çoğul olan pek çok sözcükler vardır. Bu sözcükler, Arapça ve Türkçe, eski veya yeni sözlüklerde kaydedilmiştir.

Bu araştırmamızda ulaştığımız sonuçları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

Çağdaş Türkçede ve Osmanlı Türkçesinde kullanılan birçok Arapça sözcük vardır. Osmanlı Türkleri, Türkçeye kazandırdıkları birçok Arapça kökenli sözcüğe yeni bir anlam yükleyerek, o sözcüğü Türkçeleştirmiş bazılarını da aynen kullanmıştır. Türkçeye çoğul şekilleriyle giren pek çok Arapça sözcük Türkçede tekil anlam ifade etmektedir.

Bir dil diğer dillerden etkilenir ve bu dillerden sözcükler alırsa, o sözcüğü tarihsel ve kültürel potasında yoğurup eritebildiği sürece özgünlüğünden ödün verilmez. Arapçadan ödünç aldıkları sözcüklerin çoğu kültürel ve tarihi kaplarında yoğrulmuş onlara eklenmiştir. Ancak bazı Arapça sözcükler orijinal anlamlarıyla Arapçada kullanılmaktadır. Bu sözcüklerin bazıları dini içerikli sözcüklerdir. Bu sözcüklerin çoğu Dini terimlerdir. Dolayısıyla bu sözcüklerin anlamı İslam toplumlarında pek değişmemiştir. Bunun gibi sözcüklerin yerleşip hazmetmesi zaman aldı. Ancak bu tür sözler Türkçenin yapısını bozmaya muktedir değildir.

Arapçanın Türkçeyi etkilediğinin yanı sıra Türkçe de Arapçayı (Irak Arapçasını) etkilemiştir. Özellikler Osmanlıların Irak topraklarında döneminde Araplarla yaşadıkları dönemde Irak Arapçasına pek çok Türkçe sözcükler girmiştir. Bu sözcüklerin bazıları Farsça veya Arapçayla birleşerek farklı anlamlar kazanmıştır. Ayrıca sadece Türkçe kelimeler Arapçaya girmemiş bunun yanında Türkçe eklerin de girdiğini tespit ettik.

References

- [1]. AKAR, A. (2010). “Türkçe-Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri”, Ankara, Karadeniz dergisi, Sayı: 08/2010.
- [2]. AKSOY, Ömer Asım (1993). “Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü”, İstanbul: 1. Cilt, İnkılâp
- [3]. AL-HAMADANI, Alaa Falah (2020). 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Tam Metin E-kitabı, Türkiye Kayseri, Kayseri Üniversitesi, s.234-341
- [4]. AYTAÇ, B. (1994). Arap lehçelerindeki Türkçe kelimeler. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
- [5]. ÇELEBI, RABIA (1999). Türkçeye Giren Arapça Kelimeler Sözlüğü, İzmir: Anadolu Matbaası
- [6]. DEVELİOĞLU, FERİT (1984). Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lügat, 6. Baskı, Ankara: Aydın Kitapevi
- [7]. EL-MEDENİ AHMED TEVFIK (1975). “el-Vücut el-Arabiyye fi luğati't-Türkiyye”, Mecellet Mecma' el-Lugati Arabiyye, c. XXXVI, s. 129
- [8]. ERMIŞ, HAMZA (2014). Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü, 2. Baskı, İstanbul, Ensar Yayınları
- [9]. KAYMAZ, Z. (2007). “Arapçaya Giren Türkçe Kelimelerin, Arapça Kullanım Kurallarıyla Çokluk Şekilleri Üzerine”, Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 405-409.7
- [10]. KAYMAZ, Z. (2011). Türkçenin Arapçaya Etkileri Üzerine Bazı Tespitler.
- [11]. MAHMUDOVA, A. XVI. Yüzyılda Bağdat Bölgesinde Türkçe'nin Durumu. Değişen Orta doğuda.
- [12]. ÖZLİ, M. (2007). “Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü”, Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, ss. 363- 369.
- [13]. POLAT, H. (2017). Anadili Arapça olanlara Türkçe öğretimi. Pegem Atıf İndeksi, 1-407.
- [14]. PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (1995). Türkçe Sözlük, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- [15]. ŞEMSEDDİN S. (1317). Kâmûs-ı Türkî, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- [16]. TARAMA SÖZLÜĞÜ (1965-1977), Ankara: TDK Yayınları.
- [17]. SARI, M. (1982). El- Mevarid Türkçe – Arapça Sözlüğü, İstanbul: Bahar Yayınları.
- [18]. TÜRKÇE SÖZLÜK (2011). Ankara: TDK Yayınlar
- [19]. TÜRK DİL KURUMU, (2011). Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [20]. الجوهرى، اسماعيل بن حماد، معجم الصحاح، لبنان: دار المعرفة، 2012، (Mucem Al Sihah)
- [21]. صابان سهيل، معجم الالفاظ اللغوية في اللغة التركية، سعودية: مكتبة الملك فهد الوطنية، 2005
- [22]. هبة فتحي يوسف عبد الوهاب الميسنكاوي، "اتجاهات التغير اللغوي للالفاظ العربية في اللغة التركية الحديثة"، مجلة كلية التربية، جامعة عين شمس، 2019، 4، S. 25، C
- [23]. المصري، د حسين مجيب أثر المعجم العربي في لغات الشعوب السلمية "الكردية التركية الفارسية" 2991 مكتبة مدبولي/ص